

АНОТАЦІЯ

Вітрик І. В. Економічна безпека стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка (05 Соціальні та поведінкові науки). – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». – Полтава, 2026.

Дисертація присвячена розробленню теоретико-методичних засад та обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення, глобальних енергетичних трансформацій та євроінтеграційних перетворень. В роботі розглянуто взаємозв'язок між різними аспектами економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу: фінансовими, виробничо-технологічними, інституційними, кадровими та зовнішньоекономічними, а також їх місце у системі національної економічної безпеки держави.

Узагальнено наукові підходи до трактування сутності економічної безпеки підприємств нафтогазового комплексу та уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження. Розмежовано та встановлено ієрархічну взаємозалежність суміжних категорій «економічна безпека стратегічно важливих підприємств», «енергетична безпека держави» та «економічна безпека держави» у системі національної економічної безпеки України. Запропоновано доповнити систему критеріїв ідентифікації стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу трьома новими критеріальними групами: критерієм безпекової критичності в умовах збройного конфлікту, критерієм євроінтеграційної відповідності та критерієм відновлювального потенціалу підприємства, що дозволяє обґрунтувати диференційований підхід до формування механізмів державного захисту

підприємств галузі.

Запропоновано здійснювати ідентифікацію загроз економічній безпеці підприємств нафтогазового комплексу України на основі багаторівневої моделі, що охоплює глобальний, макро-, мікро- та інтегральний рівні їх формування, з одночасним виокремленням специфічних груп воєнних і економічних деструктивів, що дозволяє забезпечити повноту охоплення загрозливого середовища та сформувати відповідний інструментарій їх нейтралізації в кризових умовах господарювання. Визначено імперативи розвитку стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу в контексті євроінтеграційного курсу України.

У роботі запропоновано концептуальні засади зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, що поєднують безпековий, євроінтеграційний та економічний виміри в єдину структурно-функціональну систему та враховують вплив зовнішніх детермінант трансформації галузі. На їх основі сформовано багаторівневу індикативну систему оцінювання рівня економічної безпеки підприємств, побудовану за функціональними складовими та адаптовану до специфіки діяльності. Обґрунтовано алгоритм та здійснено комплексне оцінювання рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України із застосуванням інтегрального підходу, що поєднує аналіз динаміки ключових індикаторів, структурний аналіз функціональних складових та оцінювання відповідності отриманих результатів галузевим орієнтирам, що дозволило виявити тенденції зміни та ідентифікувати критичні зони.

Розроблено когнітивну модель підвищення рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу на основі формалізації причинно-наслідкових зв'язків між факторами дестабілізації фінансового стану підприємств в умовах воєнного часу та визначення ключових точок управлінського втручання, що на відміну від традиційних фінансово-аналітичних підходів, які ґрунтуються на лінійних залежностях,

дозволяє відображати нелінійні взаємозв'язки між факторами впливу та моделювати сценарії розвитку подій для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо зміцнення фінансової стійкості підприємств галузі.

Розроблено ієрархічно-матричний підхід до формування пріоритетів зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу України, який ґрунтується на поєднанні результатів інтегрального оцінювання, типологізації підприємств та аналізу функціональних складових і дозволяє забезпечити перехід від діагностики стану економічної безпеки до обґрунтування системи диференційованих управлінських рішень із мінімізацією суб'єктивності. Запропонований підхід забезпечує врахування внутрішньої асиметрії економічної безпеки та різної чутливості підприємств до дестабілізуючих факторів, що створює основу для формування пріоритетів зміцнення економічної безпеки залежно від типу підприємств і домінуючих загроз. Розроблено пропозиції щодо пріоритетних напрямів інституційних трансформацій нафтогазового комплексу як основи зміцнення економічної безпеки підприємств галузі, що охоплюють реформування системи державного моніторингу та регулювання стратегічно важливих підприємств відповідно до євроінтеграційних вимог, розвиток механізмів державно-приватного партнерства для залучення інвестицій у відновлення та модернізацію виробничої інфраструктури, а також формування інституційного середовища для реалізації програм повоєнного відновлення підприємств галузі із залученням ресурсів міжнародних фінансових організацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретико-методичні положення та рекомендації доведені до рівня прикладного інструментарію і можуть бути використані органами державного управління при формуванні та реалізації енергетичної й безпекової політики щодо стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, керівництвом підприємств галузі при розробці стратегій антикризового

управління та повоєнного відновлення, а також у науково-освітньому процесі закладів вищої освіти при підготовці фахівців у сфері економічної безпеки та енергетичного менеджменту.

Ключові слова: економічна безпека, стратегічно важливі підприємства, нафтогазовий комплекс, стратегічні галузі промисловості, пріоритетні галузі, енергетична безпека, енергетична незалежність, національна економіка, інфраструктура, євроінтеграція, цифрові технології, воєнне вторгнення, управління, загрози, ризики.

ABSTRACT

Vitryk I. V. Economic security of strategically important enterprises of the oil and gas complex of Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for obtaining the Doctor of Philosophy degree in specialty 051 Economics (05 Social and Behavioral Sciences). – National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic». – Poltava, 2026.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological foundations and the substantiation of practical recommendations for strengthening the economic security of strategically important enterprises of the oil and gas complex of Ukraine under the conditions of a full-scale military invasion, global energy transformations, and European integration processes. The study examines the interrelationship between various aspects of economic security of strategically important enterprises of the oil and gas complex, including financial, production and technological, institutional, human resources, and foreign economic components, as well as their place within the system of national economic security of the state.

Generalized scientific approaches to interpreting the essence of the economic security of enterprises in the oil and gas complex have been systematized, and the

conceptual and categorical framework of the study has been refined. The categories of “economic security of strategically important enterprises,” “state energy security,” and “state economic security” have been differentiated, and their hierarchical interdependence within the system of national economic security of Ukraine has been established. It is proposed to supplement the system of criteria for identifying strategically important enterprises of the oil and gas complex with three new groups of criteria: a security criticality criterion under conditions of armed conflict, a European integration compliance criterion, and a criterion of the enterprise’s recovery potential. This makes it possible to substantiate a differentiated approach to the formation of mechanisms of state protection for enterprises in the sector.

It is proposed to carry out the identification of threats to the economic security of enterprises in the oil and gas complex of Ukraine on the basis of a multi-level model that encompasses the global, macro-, micro-, and integral levels of their formation, with the simultaneous identification of specific groups of military and economic destructive factors. This approach ensures comprehensive coverage of the threat environment and enables the development of an appropriate toolkit for their neutralization under crisis economic conditions. The imperatives for the development of strategically important enterprises of the oil and gas complex in the context of Ukraine’s European integration course have been determined.

The study proposes an integrated conceptual model of the economic security of strategically important enterprises in the oil and gas complex, which combines security, European integration, and economic dimensions into a unified structural and functional system, while taking into account the influence of external determinants of industry transformation. On this basis, a multi-level indicative system for assessing the level of economic security of enterprises has been developed, structured according to functional components and adapted to the specifics of their activities. In addition, an algorithm for comprehensive assessment has been substantiated, which includes the formation of an information base, the calculation of an integral indicator, and ensures a systematic diagnosis of the state

of economic security. A comprehensive diagnosis of the level of economic security of strategically important enterprises in the oil and gas complex of Ukraine has been carried out using an integrated approach that combines the analysis of the dynamics of key indicators, structural analysis of functional components, and the assessment of compliance of the obtained results with industry benchmarks. This made it possible to identify trends in its changes and to determine critical zones.

A cognitive map for enhancing the level of economic security of strategically important enterprises in the oil and gas complex has been developed based on the formalization of cause-and-effect relationships between factors destabilizing the financial condition of enterprises under wartime conditions and the identification of key points of managerial intervention. In addition, a cognitive model has been developed which, in contrast to traditional financial and analytical approaches based on linear dependencies, makes it possible to capture nonlinear relationships between influencing factors and to model development scenarios for making well-grounded managerial decisions aimed at strengthening the financial stability of enterprises in the sector.

A hierarchical and matrix-based approach to the formation of priorities for strengthening the economic security of strategically important enterprises of the oil and gas complex of Ukraine has been developed. This approach is based on the integration of the results of integral assessment, enterprise typologization, and analysis of functional components, and allows for a transition from diagnosing the state of economic security to substantiating a system of differentiated managerial decisions with minimized subjectivity. The proposed approach ensures consideration of the internal asymmetry of economic security and the varying sensitivity of enterprises to destabilizing factors, thereby creating a basis for the formation of targeted priorities for strengthening economic security depending on the type of enterprise and the dominant threats. Proposals have been developed regarding priority directions for institutional transformations of the oil and gas complex as a basis for strengthening the economic security of enterprises in the sector. These include reforming the system of state monitoring and regulation of

strategically important enterprises in accordance with European integration requirements, developing mechanisms of public-private partnership to attract investment for the restoration and modernization of production infrastructure, as well as forming an institutional environment for the implementation of post-war recovery programs of sector enterprises with the involvement of resources from international financial organizations.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the developed theoretical and methodological provisions and recommendations have been brought to the level of applied tools and can be used by public authorities in the formation and implementation of energy and security policy regarding strategically important enterprises of the oil and gas complex, by the management of enterprises in the sector in the development of anti-crisis management strategies and post-war recovery strategies, as well as in the scientific and educational process of higher education institutions in the training of specialists in the field of economic security and energy management.

Keywords: economic security, strategically important enterprises, oil and gas complex, strategic industries, priority sectors, energy security, energy independence, national economy, infrastructure, European integration, digital technologies, military invasion, management, threats, risks.